

Turystyka

W południowej części Żuław Wiślanych położonej w rozwidleniu Wisły i Nogatu znajduje się obszar o bardzo specyficznym charakterze pod względem wartości regionalnych i kulturalnych, w granicach którego znajduje się **gmina Lichnowy**. Deltotwórcza działalność rzek kształtowała ten teren powoli nanosząc przez wieki utwory rzeczne. Z biegiem czasu począł zagospodarować ten teren człowiek, od którego wymagał on największych umiejętności cywilizacyjno-kulturowych, a istniejący dziś zasób elementów antropogenicznych jest jednocześnie zbiorem świadectw bardzo wysokiej wartości: kulturowej, kompozycyjnej, a wreszcie poznawczej i historycznej. W obecnej chwili wizerunek krajobrazowy gminy Lichnowy stanowi swoisty "pamiętnik" kolejnych warstw ludzkiej działalności.

Pod koniec XIII wieku na terenach naturalnych wzniesień nastąpiły pierwsze próby zaszczerpienia osadnictwa. W owym okresie powstała wieś Lichtenowe (obecnie Lichnowy) i m.in. najstarszy szlak komunikacyjny łączący osady żuławskie. Rozwój osadnictwa datuje się na okres panowania Zakonu Krzyżackiego, kiedy to powstało najwięcej dużych wsi lokowanych na prawie chełmińskim, charakteryzującym się wysoką regularnością rozłogu pól. W owym czasie powstały następujące wsie, wchodzące obecnie w skład **gminy Lichnowy**:

- Pordenowo (Pordenau),
- Boręty (Barendt),
- Parszewo (Parschau),
- Dąbrowa (Damerau),
- Lichnówki (Kl. Lichtenau),
- Szymankowo (Simonsdorf),
- Lisewo (Liessau),
- Starynia (Altenau).

Następnym okresem rozwoju terenu gminy był czas przybycia nowej grupy osadników "Olędrów" z sekty religijnej Menna Simonasa, prześladowanych w swojej ojczyźnie-Niderlandach, którzy przynieśli ze sobą wysoce rozwinięte umiejętności techniczne i kulturowe. Charakterystyczną cechą tej grupy osadników było to, iż oprócz budowania swych osiedli na dziewiczych terenach, wydartych morzu, w bardzo wielu przypadkach uzupełniali dotychczasową sieć osadniczą istniejących dużych wsi lokacyjnych. Tak więc dzisiejszy krajobraz charakteryzuje się swoistą mozaikowością form osadnictwa. Nawet w najstarszych o średniowiecznej genezie wsiach możemy spotkać XVII-wieczne układy zagród i specyficzną architekturę "olęderską" czego przykładem jest miejscowość Tropiszewo (Trapenfelde) oraz pojedyncze duże zagrody wpisane ze swymi polami w przestrzeń między wsiami o zwartej zabudowie.

Po drugiej wojnie światowej tereny te zostały specjalnie zatopione, a urządzenia przeciwpowodziowe umyślnie zniszczone. Ich naprawa nastąpiła w miarę szybko, jednak społeczność "olędrów" nigdy nie powróciła. Zasiedlili je imigranci ze wschodnich terenów Polski, z zachodniej Ukrainy. Wielkie gospodarstwa, kilkusethektarowe folwarki zamienili na PGR uprawiane przez najemną siłę roboczą. Taka zmiana sposobu zarządzania sporymi majątkami rolnymi spowodowała daleko idące przekształcenia przestrzenne i zmiany funkcjonalne w stosunku do niektórych obiektów. W pobliżu dużych folwarków zamienionych w państwowe gospodarstwa rolne, z uwagi na zatrudnianie coraz większej liczby ludzi budowano wspomagające osiedla mieszkaniowe, których architektura pusze do dziś estetykę krajobrazu.

W obrębie Gminy Lichnowy znajduje się 10 sołectw, mających odrębną historię. To właśnie dzięki niej gmina posiada bogate wartości kulturalne i regionalne.

Lichnowy (Gr. Lichtenau), to wieś kmiecia, o której pierwsza wzmianka pochodzi z 1254 roku, leżąca na ważnym trakcie historycznym "via regia" wiodącego przez Żuławy. Występuje tu wysoki stopień zachowania elementów krajobrazu historycznego: czytelny plan wsi, sporo zachowanych siedlisk wraz z zabudową np. częściowo zachowany starodrzew (aleja) dawnego cmentarza ewangelickiego. Do niedawna istniał tu piękny wiatrak- młyn, a po roku 1945 rozebrany został XIX - wieczny kościół ewangelicki. Do obiektów, które są wpisane do rejestru zabytków należą: Kościół parafialny pw. św. Urszuli powstały ok. 1350 r. i odbudowany po zniszczeniach wojennych - jeden z największych na Żuławach Wiślanych stanowiący doskonałą dominantę w panoramie wsi. Drugim jest drewniany dom mieszkalny przy ul. Lachowicza 21-23 oraz murowany budynek gospodarczy z drugiej połowy XIX wieku. Generalnie, zachowało się około 70 obiektów o wartościach historycznych, zabytkowych i regionalnych, powstałe w XIX i na początku XX wieku, które winny podlegać ochronie.

Borety (Barendt) to wieś kmiecia, o której pierwsza wzmianka pochodzi z 1321 roku. Krajobraz, układ i tradycja miejsca siedlisk wsi zachował się częściowo. Piękne alejowe drogi wiodące do wsi tworzą interesujące obramowanie miejscowości. Wspaniale zachowane przykłady żuławskiej architektury folwarcznej (domy podcieniowe) zostały wpisane do rejestru zabytków. W rejestrze tym znalazły się również ruiny murowanego średniowiecznego kościoła katolickiego datującego się na początek XIV wieku, jak również zabytkowy kościół katolicki o konstrukcji szkieletowej powstały w latach 1841 - 1842 r. z wieżą z 1907 r. dawniej będącej kaplicą mennonicką i protestancką. We wsi znajduje się ponad 36 obiektów godnych uwagi, a stanowiących gminne dziedzictwo.

Pordenowo (Pordenau), pół wieś pochodząca z 1399. Krajobraz wsi zachował się w dość dużym stopniu, w tym układ, około 6-ciu oryginalnych siedlisk. Na północ od wsi zachowały się fragmenty dawnego dużego cmentarza i kaplicy mennonickiej. Wnętrze wsi jest jednym z unikatowych na terenie gminy, zachowującym atmosferę i harmonijność historyczną. To swego rodzaju żywy skansen. Zachowane są także trzy duże zespoły rozproszona osadnictwa folwarcznego. Jednym z nich jest dom drewniano-podcieniowy wpisany do rejestru zabytków pochodzący z 1850 roku.

Parszewo (Parschau), również pół wieś pochodząca z 1300. Zachował się w niej układ ruralistyczny i tradycja miejsca wielu siedlisk, jak i relikty zieleni nieistniejącego cmentarza ewangelickiego. Uwagę zwraca zachowany w bardzo czystej formie historyczny rozłóg pól i jego podział. Do wsi wiedzie jedna z ładniejszych dróg alejowych na Żuławach. Jest to trakt wiodący od Tralewa, szeroki i świetnie utrzymany, o pięknym drzewostanie.

Tropiszewo (Trapenfelde) pochodzi z 1629 roku o przysiółkowym rozplanowaniu. To wieś typu kolonijnego założona przez "olęderskich" mennonitów. Krajobraz historyczny zachował się w bardzo wysokim stopniu, jak również układ i tradycja wszystkich trzech pierwotnie istniejących siedlisk. W latach 20 - tych XX wieku powstał w okolicy bardzo ciekawy, jednorodny i samowystarczalny kompleks przestrzenny związany z fabryką mydła, składający się z budynku przemysłowego oraz niewielkiego osiedla pracowniczego wolnostojących domków willowych, który winien także podlegać ochronie.

Szymankowo (Simonsdorf), jest wsią o takim samym typie rozplanowania jak Tropiszewo. Przekształcenia miejscowości nadały jej niejako "dwoisty" charakter- wieś rolnicza oraz związana z funkcją kolejkową, dlatego też musi być podwójnie waloryzowana i oceniana w regionie. Pierwsze zmiany nastąpiły w momencie zlokalizowania tu dużego węzła kolejowego trasy Berlin-Prusy Wschodnie. Powstał wówczas bardzo duży kompleks zabudowy urządzeń kolejowych, a w latach 30-tych XX w. zespół szkoły z urządzeniami towarzyszącymi w pobliżu stacji kolejowej. Zaliczyć należy go do jednego z najcenniejszych w regionie. Wieś Szymankowo znana jest szeroko z uwagi na swoją rolę w historii II-giej wojny światowej. Tragiczne wydarzenia pierwszych dni wojny związane są bezpośrednio z rolą jaką pełniło Szymankowo. Tak więc największym dziedzictwem kulturalno - historycznym na skalę kraju są wartości niematerialne - pamięć pomordowanych. Pomnik ku ich czci znajduje się w pobliżu wsi, wokół którego co rok obchodzone są uroczystości wybuchu II Wojny Światowej. Ciekawe zbiory dokumentów o działalności Polskiej Macierzy Szkolnej w Wolnym Mieście Gdańsk mieszczą się w izbie pamięci w Zespole Szkół. Na terenie wsi występują także pomniki przyrody - dwa dęby.

Lichnowki (Kl. Lichtenau) - wieś kmiecia o swoistej tożsamości i odrębności, pochodząca z 1321 roku. Czytelny typ rozplanowania wsi: ulicowo -placowa. Na uwagę zasługuje zespół zagrodowy położony we wschodnim krańcu wsi. Niestety dom podcieniowy znajdujący się w innym zespole położonym po przeciwległej stronie został zrujnowany w ciągu ostatnich kilkunastu lat. Zachowały się tutaj jedynie murowane budynki gospodarcze. W części wschodniej wsi znajduje się jeszcze sporo zabudowy drewnianej. Pięknym obiektem jest zagroda typu "olęderskiego", tzw. łączona, gdzie drewniany dom mieszkalny połączony jest z okazałym, murowanym budynkiem inwentarskim. Z nieistniejącego cmentarza ewangelickiego zachowały się relikty zieleni, niestety nie zachowała się kaplica pochodząca prawdopodobnie z XVI wieku. Do wsi wiodą piękne drogi alejowe, z których jedna biegnąca w kierunku dużych folwarków na południu ma do dziś dnia niezmienną brukową nawierzchnię wysokiej klasy.

Dąbrowa (Damerau), pochodząca z 1316 roku, półwieś (ulicówka jednostronna) tworząca jedną z ładniejszych panoram wsi żuławskich. Wiodące do niej drogi są obsadzone alejowo, co znacznie podnosi estetykę otoczenia. Z dróg rozciąga się piękny widok panoramiczny na wieś Lichnowy, uwarunkowany istnieniem historycznego rozłogu pól. Niestety zabudowa dużego folwarku rolniczego uległa zniszczeniu. Dwa wiatraki, które niegdyś istniały są dzisiaj jedynie zarysem historycznym. Zachowała się też reliktowa zieleń nieistniejącego już cmentarza ewangelickiego, która jest charakterystyczna dla specyfiki tego regionu.

Lisewo Malborskie (Liessau), zawiera w sobie wiele różnorodnych i cennych elementów świadczących o kulturze przestrzennego gospodarowania. Powstało ono w 1316 roku. Z tegoż roku pochodzi jeden z cenniejszych kościołów będący zabytkiem naszych czasów, murowany z drewnianą wieżyczką. Przy kościele znajduje się zachowany i czynny do dziś cmentarz katolicki, zaś z nieistniejącego cmentarza ewangelickiego zachowały się jedynie relikty zieleni. Spichlerz to kolejny zabytek o konstrukcji szkieletowej pochodzący z XIX wieku. Także z tego wieku pochodzą cztery budynki gospodarcze (stajnie, obory) murowane z elementami drewnianymi. Bardzo interesującym elementem wprowadzonym około XVIII wieku był fragment umocnień ziemnych twierdzy Tczew. W pobliżu wsi Lisewo wzniesiono duże szańce otoczone fosą, mające za zadanie obronę Tczewa od strony wschodniej w latach 1862-69. W związku z późniejszą korektą wału wiślańskiego elementy te uległy całkowitemu zniszczeniu. Przekształcenie dawnego układu wsi nastąpiło poprzez wtórną zabudowę. Między innymi w latach 20-tych XX wieku powstała we wsi spora stacja rozrządowa kolei. Zmiana charakteru wsi stanowi jednak wartościowy element dziedzictwa kulturowego.

Starynia (Altenau) jest jedną z trzech wsi na terenie gminy, która utrzymała swój unikatowy charakter i prawie w całości wszystkie cechy wysokiej klasy rozwiązań przestrzennych i architektonicznych. Jest wspaniałym przykładem unikatowej kultury żuławskiej o rzadko spotykanej urodzie i wewnętrznym uroku. Zachowany został układ i tradycja 4 siedlisk, są to bardzo ciekawe zagrody typu "olęderskiego" na siedliskach o starszej genezie, łączące w sobie część mieszkalną, inwentarską i składową. To jeden z ostatnich tego rodzaju obiektów na Żuławach. Widoczny jest także oryginalny stary bruk i stare obsadzenie głównego wejścia do budynku - dwie lipy flagujące ganek to typowe regionalne rozwiązania. Obok wsi pojawiła się swego czasu bardzo silna nowa kolonia osadnicza "olędrów - mennonitów"- skąd najprawdopodobniej "stara" wieś otrzymała nazwę "Alteanu". Zespoły folwarczne zachowały w bardzo wysokim stopniu swoją oryginalną zabudowę. Murowany dom mieszkalny z 1870-1912 r. wraz z oborą i stodołą z 1921 roku są rejestrowanymi obiektami zabytkowymi.